Ревюта и рецензии

РЕЦЕНЗИЯ

От д-р Десислава Велинова

Секция „Помощни исторически науки и информатика”,

Институт за исторически изследвания

при Българската академия на науките

НОВ ПРИНОС В ИСТОРИЧЕСКАТА МЕТРОЛОГИЯ

Метрологията – позната и непозната? Отговорът се определя от факта, че научните рефлекси са в силна зависимост от професионалната компетентност. А е необходимо да се познава, защото е една от научните области, на която са вътрешноприсъщи приложните функции – спрямо науката, и спрямо социалната практика. Затова всяко определение трябва да отразява същностния и съдържателния предмет на метрологията. Тя обаче ще остане непозната за широк кръг потребители у нас, тъй като виртуалните внушения са твърде далеч от „завоюваните” параметри на нейния изследователски предмет, методология, история[1].

Отваряйки българската версия на свободната енциклопедия Уики педия, ще видим как срещу термина метрология (от гръцки *μέτρον* – мяра, размер) е отбелязано, че става дума за науката за измерване, методите и средствата за измерване. Определен е нейният предмет: извличането – чрез измерване, на информация за свойствата на обектите с дадена точност и достоверност. Метрологията е разделена на три основни дяла – теоретична, приложна (практическа) и законодателна. Посочени са основните етапи в развитието ѝ като наука, свързани: 1) С приемането на еталона на метъра през XVIII в.; 2) С разработването на абсолютна мерна система на единиците за измерване от Таус през 1832 г.; 3) Със създаване на международна система на единиците (международното означение е SI, от френски: Système international d’unités) – 1960 г.[2]

Като основни проблеми пред метрологията авторите на сайта поставят:

- създаване на обща теория на измерването;
- формиране на единиците за физическите величини;
- създаване на еталони и образци;
- разработване на основните принципи в т. нар. законодателна метрология;
- разработване и стандартизация за измерване;
- разработване на методите за определяне точката на измерването.

Неудовлетворена от информацията, която получих, посетих и сайта на Българския институт по метрология[3]. Тук за обхвата на метрологията е отбелязано, че се простира 1) Върху измерванията – методи, валидиране, оценка на тяхната точност; 2) На наблюденията – възможности на измервания т.е. отчитане на показанието за измерване; 3) Средствата за измерване – техните свойства изследвани от гледна точка на предвиденото им приложение; 4) Единиците за измерване и еталоните – тяхното определяне, възпроизвеждане, съкращаване и разпространение.

Акцентира се, че метрологията условно може да бъде разделена на научна, индустриална (техническа) метрология и законова. Търсейки информация за историческото ѝ минало, в раздела „История на метрологията” е отбелязано, че началото на науката е поставено през 1888 г. с приемането на Закона за мерките и теглилките. Самата „История на метрологията” като самостоятелна институция, в сайта се отбелязва, че датира от 1948 г., когато се създава Инспекция за рационализация и стандартизация, която съществува една година преди да се преобразува във Върховен съвет по стандартизация. Следват в хронологическа последователност нови структурни реформи. Създава се: 1. Институт по стандартизация, метрология и измервателни уреди (1964–1970 г.); 2. Държавна инспекция за технически контрол на качеството на продукцията (1964–1970 г.); 3. Комитет по качество, стандартизация и метрология към Министерския съвет (1970–1975 г.); 4. Държавен комитет по стандартизация и т.н.

И в тази насока – около историята на науката, за съжаление не открих нищо за измервания-

та. Продължих своите интернет търсения в сайта на Съюза на метролозите в България[4], който е национална, неправителствена, неполитическа, творческо-професионална организация, учредена на 1 ноември 1990 г. във Варна. Нейните цели са:

- Да защитава творческите и професионални интереси на членовете си;
- Да издига престижа на професиите им;
- Да създава условия за повишаване на професионалната им квалификация и изява;
- Да пропагандира и издига ролята и значението на метрологията, да съдейства за ефективното участие на Република България в Европейските и международни структури и спогодби;
- Да съдейства за формиране на научно-техническата политика в областите свързани с метрологичната дейност;
- Да популяризира международните постижения и иновации;
- Да съдейства за изграждане на необходимите специфични и трайни познания, съзнание и отношения при тяхното практическо познание;
- Да проучва, набира и разпространява национални и международни постижения, издирване на печатни издания по актуални въпроси[5].

Споделените наблюдения в никакъв случай не са обвинение към съвременните метролози за пренебрежението към историческата част на метрологията и нейните взаимоотношения с Клио, защото техните цели и задачи са насочени към настоящето и бъдещето на метрологията като наука, каквито са и световните тенденции. Те трябва да знаят обаче, че метрологията не започва с въвеждането на десетичната мерна система, а и преди нея е имало мерки и измервания, отвеждащи ни далеч назад в зората на човечеството. Който се занимава с историческата метрология малко или повече има усещането, че е „изоставеното дете" в семейството на историческите науки.

Отговор на тези въпроси дава новата книга на проф. М. Веков (*„The development of Metrology like an auxiliary historical discipline in Bulgaria"*. РИК ДиоМира, 2021, ISBN:978-954-2977-89-6, 128 с.), ръководител на Секция „Помощни исторически науки и информатика" в Института за исторически изследвания при Българската академия на науките, за който може да се каже че прокарва мост между точните и хуманитарни науки и ни показва – как метрологията се утвърждава като помощна историческа наука. Тук е нужно да спомена, че това е неговата трета монография, посветена на тази област от историческото познание. Докато в изследването си за метричната система в България (*„Метричната система в България. Метрични реформи и метрологична дейност XVIII-XX век."* С., 2007, 276 с. – удостоена за научно постижение на ИИИ за 2007 г.), автора изследва периода точно в който отмират старите мерки и мерни системи и се въвежда новата, известна по това време като френска мерна система, със съпътстващите я реформи и метрологична дейност и нейното налагане в България. Втората монография на автора (*„Historische Metrologie Bulgariens XV-XIX Jh. Theoretischen und praktischen Aspekten"*. Sofia. 2010, 148 SS.), представлява своеобразна метрологична енциклопедия с над 800 стари мерки и метрологични термини, транслитерирани на немски език. Като в научния апарат се дават извороведски и историографски данни – къде и как дадена мярка се е използвала.

В *„The development of Metrology like an auxiliary historical discipline in Bulgaria"*, всъщност автора дава отговор на въпросите свързани с формирането и клонирането на метрологичното познание в България в контекста на Европейската историческа метрология, като показва в историографски и извороведски план – развитието на този клон от метрологията и неговото място както в точните науки, така и в помощните исторически дисциплини.

Вижда се как учени от различни клонове на познанието, за свои нужди и със своя методология подхождат към различни метрологични проблеми. Вижда се как тя застъпва своя предмет – старите мерни единици и мерни системи – с етнологията, етимологията, археологията, нумизматиката, история на архитектурата, на математиката и на физиката. Това довежда и до появата на интердисциплинарни изследвания, които при разширяването и разрешаването разкриват и различни аспекти от историята на мерките. От това произтича и създаването на отделни направления в историческата метрология, които се явяват предметологични зони на изследване.

Посочените предметни зони на историческата метрология презентират интердисциплинарния характер на самата наука, от една страна, от друга – те разкриват възможностите за нейното методологично обогатяване и разширяване кръга на информацията, която тя дава на историческата наука.

Направена е и класификация по степен на достоверност на изворите на които се основава метрологичната информация.

В използваните литература и извори на края на изследването, автора представя подробна и полезна информация за всички изследвания и извори които е успял да открие в българската книжнина.

Този труд има само една „слабост". При обстойния историографски и извороведски анализ, автора не е дал голяма част от своя личен принос за развитието на тази наука в България[6].

Моята гледна точка и познания се разшириха именно благодарение на изследванията на автора, които използвах в по-голямата си част за написване на част от дисертационния ми труд, който защитих през 2019 г. В четвърта глава от него се третират проблеми и на историческата метрология. Обърнато е внимание на факта, че изследователският кръг е силно стеснен, като проф. М. Веков е автор и на голям брой статии, в които разглежда не само развоя на тази помощна историческа наука, но и важни теоретични проблеми, отнасящи се до нейното значение за развитието на българското общество не само през изминалите исторически епохи, но и в настоящия момент.[7]

Позволявам си да завърша с мисълта на бащата на количествената история Марк Блок, чиято прогнозна даденост е актуална и днес „Метрологичното изследване е непризнателно на пръв поглед, но в ръцете на ерудирания изследовател, то се превръща в мощно оръжие за разкриване на важни направления от историята на цивилизацията"[8].

1. **Веков, М.** Единиците за измерване в Европа преди въвеждане на Десетичната метрична система (XVII–XX век). С., 2014, 576 с. – обявен за постижение на ИИИ за 2014 г.
2. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F. Последно влизане на 01.06.2022 г.
3. https://www.bim.government.bg/. Последно влизане на 02.06.2022 г.
4. http://www.smb-bg.org/. Последно влизане на 02.06.2022 г.
5. Вж. по-подробно Устава на съюза на метролозите – http://www.smb-bg.org/rules/smb_rules.pdf. Последно влизане на 02.06.2022 г.
6. Вижте от автора още (*постарала съм се по хронология да дам и съпътстващите изследвания на автора*, които не присъстват в неговата монография): **Веков, М.** *Въвеждане на метричната система в българските земи*. – Исторически преглед, 1989, № 2, 73-81; **Веков, М.** *Преглед на изследвания на историческата метрология у нас*. – Архивен преглед, 1989, № 3, 220-229; Веков, М. *Измерването като метод в науките за човека и обществото*. – В: Трудове по история и теория на науката и техниката. Т. 5, 1989, с. 28-38 (съавтор); **Веков, М.** *Някои специфични народни мерки, използвани от българите*. – Българска етнография, 1991, № 5, 53-64. (съавтор); **Веков, М**. *Аршинът – стара мярка за дължина*. – Българска етнография, 1992, № 1, 28-42 (съавтор); **Веков, М.** *Народни начини за измерване на пространството*. – Българска етнология, 1995, № 3, 36-50; **Веков, М.** *Метрологията в помощ на историческото познание*. – Родознание / Genealogia, 1995, № 4, 20-25; **Веков, М.** *Проблемът за използването на историческата метрология като средство при разчитането на документалните източници за историята*. – Военноисторически сборник, 1997, № 6, 58-77; **Vekov, M.** *Masseinheiten in den Bulgarischen Ländern vor der Eingührung des metrishen Maßsystems*. – Bulgarian Historical Review, 1998, № 1-2, 102-138; **Веков, М.** *Внедряване на европейската метрична система*. – В: От икономическа раздробеност и политическо противостоене – към икономическо, политическо и духовно единство. Пловдив, 1998, с. 47-52; **Веков, М.** *Особености на предметричните европейски мерки*. Опит за историко-метрологичен анализ. – Историческо бъдеще, 1998, № 2, 95-105; **Веков, М.** *Метърът – стъпка към сближаване на народите*. – Историческо бъдеще, 2000, № 1-2, 204-223; **Веков, М.** *Историко-метрологична характеристика на предметричните мерки по българските земи. XV-XVIII в.* – Исторически преглед, 2003, № 1-2, 221-258; **Веков, М.** *Метричната система и метрологичната дейност в България (1869-1948)*. – В: Сборник в памет на Радослав Попов. С., 2005, 327-358; **Веков, М.** *Метрологията при социализма – законодателна и нормативна дейност*. – В: Интердисциплинарни диалози на историята. С., 2009 [2010], 80-111; **Веков, М.** *Речник на мерките по българските земи*. – Родознание / Genealogia, 2010, № 3-4, 11-119; **Веков, М.** *Развитие на метрологията като помощна историческа наука – евразийски влияния*. – В: Евразийски хоризонти: минало и настояще. С., 2011, 190-212; **Веков, М**. *Речник на мерките по българските земи*. – Родознание / Genealogia, 2011, № 1-2, 125-134; **Веков, М.** *Речник на мерките по българските земи*. – Родознание / Genealogia, 2011, № 3-4, 94-109; **Vekov, M.** *European Historical Metrology and Bulgaria*. – BHR, 2012, № 1-2, p. 18-48; **Веков, М**. *Как са измервали земята си нашите деди?* – Родознание / Genealogia, 2013, № 1-2, 27-37; **Веков, М.** *Хронологически граници на променливост на старите европейски мерки*. – In: Bulgaria and Hungary in the Wars from the First Decade of the 20th Century. Bulgarian-Hungarian History Round Table, Sofia, 17 May 2012. Papers. Eds. P. Peykovska, G. Demeter. Sofia-Budapest, 2013. Online издание: IHS – PDF, 328-340; **Веков, М.** *Новите летобройни и мерни системи – от Европа към България*. – Родознание / Genealogia, 2014, № 1-2, 17-31; **Веков, М.** *От аршина и оката към метъра и килограма*. Родознание/Genealogia, 1-2, ДиоМира, 2018, ISSN:0861-9573, 45-64; **Веков, М.** *130 години метрологична дейност в България*. Родознание/Genealogia, 3-4, 2018, ISSN:0861-9573, 45-84; **Веков, М.** *Развитието на метрологията като помощна историческа дисциплина в България*. Сборник *Специалните исторически дисциплини в университетското архивно образование, архивната практика и изследванията по история*, Университетски четения по архивистика, VII, 2019, ISBN:978-954-400-124-7, 40-51.
7. **Костадинова, Д.** Развитие на помощните исторически науки в България след Втората световна война. Историографски и библиометричен анализ. – Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор", с научен ръководител проф. д.и.н. Валери Стоянов, защитена през 2019 г.
8. **Bloch, M.** *Le témoignage des mesures agraires – Annales d'Histoire Economique et Social*, t. VI, 1934, p. 280.